

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการมุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยรวมเป็นหลักมากกว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลลัพธ์ที่ตามมาคือปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดปัญหา มลพิษในสิ่งแวดล้อมทั้งในดิน น้ำ อากาศ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้เกิดการเรียกร้องให้มีการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมที่เกิดขึ้นทุกมุมโลก จึงได้มีการประชุมเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระยะยาวได้อย่างถาวร (เต็มดวง รัตนทัศนีย์, 2530 : 1)

ต่อมาองค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Program : UNEP) ได้ร่วมมือกันจัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศขึ้น จึงก่อให้เกิดการประชุมด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาคและระดับประเทศ เช่น การประชุมที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย และการประชุมที่บิลีซี (Tbilisi) ประเทศสหภาพโซเวียต ในปี พ.ศ.2520 ได้กล่าวถึงบทบาท จุดมุ่งหมาย และหลักสูตรอันเป็นแนวทางของสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยเสนอให้โรงเรียนมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา และควรมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ทั้งระบบ (UNESCO – UNEP, 1978 : 4-5)

สิ่งแวดล้อมศึกษานับว่าเป็นมาตรการสำคัญยิ่งในการป้องกัน แก้ไขปัญหาและการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เนื้อหาสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าไปในหลักสูตรการศึกษาของชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 และ พ.ศ. 2533 โดยเฉพาะระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ได้มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมชัดเจนยิ่งขึ้น (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2539 : 2)

สิ่งแวดล้อมศึกษา มีเป้าหมายในการพัฒนาคุณลักษณะของบุคคล 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศ ที่มีความสัมพันธ์กับปัญหา เพื่อให้บุคคลเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศ

2. เพื่อให้ตระหนักในปัญหาและกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา มีความสำนึกในหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่จะร่วมมือกันป้องกัน แก้ไขและพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมแก่การดำรงชีวิต ทั้งของตนเอง ผู้อื่น สิ่งมีชีวิตอื่น และการดำรงอยู่ของระบบนิเวศที่ยั่งยืน

3. เพื่อให้เกิดการลงมือแก้ปัญหาด้วยการปฏิบัติจริงและเริ่มต้นที่ตนเอง

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้กำหนดเนื้อหาสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในกลุ่มส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต เพราะจุดมุ่งหมายของการเรียนกลุ่มส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงสภาพปัญหา กระบวนการแก้ปัญหาและการนำประสบการณ์ไปใช้ในการดำรงชีวิต ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในด้านอนามัย ประชากร การเมือง การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยกำหนดให้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามระดับชั้น ดังนี้

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2

หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต

หน่วยย่อยที่ 2 พืช

หน่วยย่อยที่ 3 สัตว์

หน่วยย่อยที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างคน สัตว์ และพืช

หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา

หน่วยย่อยที่ 3 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

หน่วยย่อยที่ 4 มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4

หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต

หน่วยย่อยที่ 2 พืช

หน่วยย่อยที่ 3 สัตว์

หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา

หน่วยย่อยที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

หน่วยที่ 6 พลังงานและสารเคมี

หน่วยย่อยที่ 2 เสียง

หน่วยย่อยที่ 4 สารเคมีและเชื้อเพลิง

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6

หน่วยที่ 1	สิ่งมีชีวิต
	หน่วยย่อยที่ 2 พืช
	หน่วยย่อยที่ 3 สัตว์
หน่วยที่ 3	สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา
	หน่วยย่อยที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางสังคม
	หน่วยย่อยที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
	หน่วยย่อยที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม
หน่วยที่ 6	พลังงานและสารเคมี
	หน่วยย่อยที่ 3 ไฟฟ้า
หน่วยที่ 9	ประชากรศึกษา

การจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.2533) ผู้บริหารและครูผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาหลักสูตร เพื่อวิเคราะห์จุดประสงค์ เนื้อหา และแนวการจัดกิจกรรมที่กำหนดไว้ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นหน่วยการเรียนรู้เฉพาะเรื่อง และสอดแทรกไว้ในหน่วยอื่น ๆ และครูผู้สอนจะต้องมีการจัดทำแผนการสอนตามขั้นตอน พร้อมทั้งจัดทำสื่อการสอน เครื่องมือการวัดและประเมินผล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535, ก. : 37)

การที่จะให้การเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนบรรลุผลตามจุดประสงค์ของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องบริหารหลักสูตร โดยดำเนินการตามขั้นตอนและแนวทางของหลักสูตร กล่าวคือ ครูและนักเรียนร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ครูเป็นเพียงผู้ควบคุม ดูแล แนะนำเพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ครูเป็นเพียงผู้ควบคุม ดูแล แนะนำเพื่อให้กิจกรรมการเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ดังนั้นผู้บริหารต้องมีการนิเทศ ติดตามผล และรายงานผลการนิเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536 : 407.)

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนไว้ 2 ประการคือ

มาตรฐานที่ 1 นักเรียนมีความตระหนักและสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

มาตรฐานที่ 2 วิถีชีวิตของสมาชิกในโรงเรียนเอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างถาวร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538, ก : 6 และ 13)

จากมาตรฐานดังกล่าว สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำปาง ได้กำหนดเป็นแนวทางการดำเนินงานในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนและได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาขึ้น ในปี พ.ศ.2538 และ พ.ศ.2539 เพื่อให้ครูผู้สอนนำแนวทางไปปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน

แต่จากการนิเทศ ติดตามผลการดำเนินการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนที่ผ่านการอบรม โดยสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำปาง พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาตามแนวทางที่ได้รับการศึกษาอบรมมา ทำให้ผลการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาไม่บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีครูผู้สอนบางคนที่สามารถจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นักเรียนมีจิตสำนึกและมีความตระหนักในการอนุรักษ์ และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

ดังนั้นผู้ศึกษาซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาฯ รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา มีความสนใจว่าครูผู้สอนมีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างไร ครูผู้สอนที่มีความรู้ ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา มีเจตคติต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา และครูผู้สอนที่มีผู้บริหารโรงเรียนที่ใช้กระบวนการบริหารงานวิชาการที่แตกต่างกัน มีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร จึงได้ทำการค้นคว้าแบบอิสระ เรื่อง การจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปางขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน

สมมุติฐานของการศึกษา

1. ครูผู้สอนมีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ตามกระบวนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา
2. ครูผู้สอนที่มีความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาต่างกัน มีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาต่างกัน

3. ครูผู้สอนที่มีเจตคติต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาต่างกัน มีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาต่างกัน
4. ครูผู้สอนที่มีผู้บริหารที่ใช้กระบวนการบริหารงานวิชาการต่างกัน มีการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาต่างกัน

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาต้องการศึกษาการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอนในระดับประถมศึกษา โดยทำการศึกษา 4 ด้านคือ

1. ความรู้ ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน
2. เจตคติต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน
3. กระบวนการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียน
4. สภาพการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน

ขอบเขตประชากร

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ เป็นครูผู้สอนระดับประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ที่ทำการสอนในปีการศึกษา 2542 จำนวน 27 โรงเรียน รวม 181 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทางการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประชากร ทรัพยากร มลภาวะ การอนุรักษ์ทรัพยากร การวางแผนเกี่ยวกับเมืองและชนบทกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ของครูผู้สอนตามหลักวิชาการ จำแนกเป็น 3 ระดับคือ ตอบถูกได้ 2 คะแนน ไม่แน่ใจได้ 1 คะแนน และผิดได้ 0 คะแนน

เจตคติต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน หมายถึง ความคิดเห็นของครูผู้สอนที่มีต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

กระบวนการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร หมายถึง กระบวนการบริหารงานวิชาการโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนที่ครูได้รับรู้ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผนการบริหารหลักสูตร กำหนดเป็น 2 ระดับ คือมีการวางแผน และไม่มีการวางแผน การจัดครูเข้าสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

เหมาะสมและไม่เหมาะสม การนิเทศภายใน การสนับสนุนสื่อการสอน การประเมินผลการสอนมีหรือไม่มี

กระบวนการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร การกำหนดเนื้อหาที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ การเลือกใช้วิธีการสอนและสื่อการสอนที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีหรือไม่มี การเลือกวิธีการวัดผลการเรียนเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง ตัวแปรที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา เจตคติต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน และกระบวนการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ

1. ความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน
2. เจตคติต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน
3. กระบวนการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน
 - การวางแผนงานวิชาการ
 - การจัดครูเข้าสอน
 - การนิเทศภายใน
 - การสนับสนุนสื่อการสอน
 - การประเมินผลการสอน

ตัวแปรตาม

- กระบวนการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครู
- การศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร
 - การกำหนดเนื้อหา
 - การเลือกใช้วิธีการสอนและสื่อการสอน
 - การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
 - การวัดผลและประเมินผล